

Lujanbio abizenaren historiarako zenbait datu^{1,2} *Some data for the history of the surname Lujanbio*

Oihana Lujanbio Begiristain*

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

ABSTRACT: This paper studies the history of the surname Lujanbio. To this end, the digital archives of the Sacramental Records of the Basque Autonomous Community have been utilized. It is well known that the surname *Lujanbio* has a number of variants, e. g. *Lukanbio* and *Luxanbio*. Other variants are likewise studied, *Lusanbio*, *Usanbio*, *Uzanbio*, *Luxandio* and *Luganbio*. This paper also explores the potential roots of the surname, and the surnames *Luxan*, *Lujan*, *Lucan*, *Lusan*, *Luzan* and *Luxa*, *Luja*, *Luca*, *Luga*, *Lusa*, *Luza*, *Lucha* are also considered. Moreover, variants with the root vowel *-e-* have been found, *Lesanbio*, *Lexanbioa*, *Lejanvigo*. Some similarities have been found between the series corresponding to *Lexan* and *Luxan*. Building on these data, the goal of this paper is to reflect on the origin of the different graphic representations of the surname and their phonetic value.

KEYWORDS: *Lujanbio*; spelling variability; phonetic variability; onomastics.

¹ Jose Ignacio irakasle izan nuen Gasteizko Letren Fakultatean, doktoretza-klaseetan. Elkarrekin ikerketa-lan batzuk egin genituen eta, ondoren, nire tesiko zuzendaria izan zen, Koldo Zuazorekin batera. Beti harritu nau haren bizkortasunak gauzak egitean, ikertzean, mezuak erantzutean; asko lagundu zidan hasierako ikerketa-bidean. Horregatik, esker onez beterik hartzen dut parte omenaldi honetan.

² Eskerrak Julen Manterolari, artikulua gaia erabakitzen eta edukiak osatzen emandako laguntzatik. Era berean, eskertu nahi dut Jabier Lujanbio ere, *Lujanbio* ahaideez egindako zuhaitz genealogikoetatik eta gaiaz egindako hausnarketengatik.

* **Harremanetan jartzeko / Corresponding author:** Oihana Lujanbio Begiristain. Euskal Hizkuntza eta Komunikazioa Saila - Gasteizko Ingenieritza Eskola (UPV/EHU). Nieves Cano, 12 (01006 Gasteiz). – oihana.lujanbio@ehu.eus – <https://orcid.org/0000-0002-0867-7177>

Nola aipatu / How to cite: Lujanbio Begiristain, Oihana (2023). «*Lujanbio abizenaren historiarako zenbait datu*», *ASJU*, 57 (1-2), 631-648. (<https://doi.org/10.1387/asju.25969>).

Jasoa/Received: 2022-09-22; Onartua/Accepted: 2023-07-28.

ISSN 0582-6152 - eISSN 2444-2992 / © UPV/EHU Press

Lan hau *Creative Commons Aitortu-EzKomertziala-LanEratorririkGabe 4.0 Nazioartekoa* lizentzia baten mende dago

LABURPENA: *Lanaren helburua* Lujanbio abizenaren historian arakatzea da. Horretarako, EAEko Erregistro Sakramentalen artxibo elektronikoak baliatu dira, batez ere. Lujanbio abizenak aldaerak dituela ezagun da, Lukanbio eta Luxanbio, adibidez. Azterketan zehar aldaera gehiago aurkitu dira, horien artean Lusanbio, Usanbio, Uzanbio, Luxandio eta Lujanbio. Erro posiblea bilatzea ere izan du helburu lanak eta Luxan, Lujan, Lucan, Lusan, Luzan eta Luxa, Luja, Luca, Luga, Lusa, Luza, Lucha abizenak topatu dira. Agertu dira -e- erroa duten aldaera batzuk ere: Lesanbio, Lexanbioa, Lejanvigo. *Hari horri tiraka, paralelismo batzuk topatu dira* Lexan eta Luxan sailekoen artean. Datu horien gainean, idazkera desberdinen jatorriaz eta beren ahoskerez hausnartzea du helburu artikulu honek.

HITZ GAKOAK: Lujanbio; grafien aldakortasuna; aldakortasun fonetikoak; onomastika.

1. Sarrera

Lujanbio abizenaren jatorriaz pentsatu izana naiz, norberak bere abizenarekin egin ohi duen moduan. *Lujanbio* abizenak *Lucanbio* aldaera baduela jakina da eta aldaera horiek egotea zeren ondorio izan zitekeen galdetzen nion nire buruari. Euskal Autonomia Erkidegoko Erregistro Sakramentalen biltegi elektronikoan begiratuta (*Dokuklik* hemendik aurrera), Gipuzkoan agertzen dira zaharrenak XVI. mendetik aurrera, eta Nafarroa iparraldean ere badira garai horretan. Ikerketa hau garai eta eremu geografiko horretan kokatu da, datu horiek izan ditudalako eskuragarri.

Gaurdaino iritsi den *Lujanbio* abizenak aldaera asko dituela azalduko da artikuluan zehar: aldaera igurzkaridunak (*Luxanbio*, *Lusanbio*, *Usanbio*, *Uzanbio*, *Luxandio*) eta aldaera herskaridunak (*Lucanbio* eta *Luganbio*). Horretaz gain, erroa ere aztertuko da (*Luxan*, *Lujan*, *Lucan*, *Lusan*, *Luzan* eta *Luxa*, *Luja*, *Luca*, *Luga*, *Lusa*, *Luza*, *Lucha*). Aldaera horien gorabeheren xehetasunak zein diren zehazteko saioa izanen da artikulu hau.

2. *Lujanbio* deituraren aldaera igurzkaridunak XVI. mendetik aurrera

Atal honetan, *Lujanbio* deituraren aldaera multzoak azalduz joango naiz; soinu igurzkariak dituzte aldaera hauek bigarren silaban, [ʃ], [x] edo [s], grafiak adierazten duena kontuan hartuta.

2.1. Abiatzeko, gure familia: *Luxanbio*, *Luxambio*, *Lusanbio*, *Lujambio*

Hemen bildutako datuak Jabier Lujanbiok gure familiaz egindako zuhaitz genealogikotik atera ditut; 1. taulako adibideetan bilduta daude XVI. mendetik XX. mendera bitartekoak. Lekukotasun horiek erakusten dute *Lujanbio* izenaren barreneko igurzkaria hiru grafemarekin agertzen dela historian zehar, <x>, <s> eta <j>. Aldaera horien arteko lotura zuzenena Jabierrek *Lujanbio* abizena aztertzean egin zuen zuhaitz genealogikoan topatutakoa da. Eta zuhaitz horretan, 1875 arte ez da *Lujambio* agertzen, *Luxambio* eta *Lusanbio* baizik. Ondoren azaltzen dira gure familiaren aurrekoen datu horiek:

1. taula

Luxanbio/Luxambio, Lusanvio, Lujambio familia

Jaiotza-urtea	Izena	Herria
1545	Domingo de <i>Luxanbio</i> ³	Arano
1637	Sebastian <i>Luxambio</i>	Arano
1658	Domingo <i>Luxambio</i> Leiza	Arano
1699	Lorenzo de <i>Lusanvio</i> ⁴ Aguirre	Arano
1749	Pedro de <i>Luxambio Luxambio</i>	Arano
1797	Gregorio de <i>Luxambio</i> Albiztur	Goizueta
1829	Jose Antonio <i>Luxambio</i> Apezetxea	Goizueta
1875	Jose Ramon <i>Lujambio</i> Salaberria	Goizueta
1910	Jose Juan <i>Lujambio</i> Zubeldia	Goizueta

Ageri denez, XIX. mendera bitarte <x> grafia da nagusi igurzkaria adierazteko. Hemendik aurrera, *Lujambio* aldaera agertzen da, gaur egunera arte; /x/ fonema ordezkatzen du <j> grafemak deituraren ahoskera modernoan. Jatorrizko ahoskera zein den jakitea ez da erraza, baina *Lusanvio* adibideak hotsaren txistukaritasunaren alde egiten du. Adibide horretan behintzat bazegoen eta pentsa daiteke ordura arteko *Luxambio* moduko aldaera grafikoak ere txistukariaz ahoskatuko zirela, ez igurzkari belarraz.

Honetaz gain, Aranon dagoen *Lusanbi* leku-izenaren berri eman zidan Jabier Lujanbiok. Zehazki, herriko plazatik Surora jaistean dagoen zelai baten izena da, tontor ttiki baten forma duena. Herritik 300 metro ingurura dago zelai hori eta aranoarrek ere eza gutzen dute izena. Udaletxean *Lusanbi* izenarekin agertzen da lekua, Aranoko kale bat bezala. Honelako gehiago ikusiko ditugu 2.3 eta 2.4 ataletan, baina lehenago, 2.2 atalean, <x> eta <j> grafemen arteko dantza erakusten duten adibideak bildu ditut.

2.2. <x> eta <j> grafemak *Lujanbio* abizenean

Gure familatik harago ere bilatu ditut deituraren adibide gehiago, horretarako *Dokuklik* erabiliz. *Dokuklik* euskal artxibo historiko askoren dokumentazioa kontsultatzeko web ataria da (<https://dokuklik.euskadi.eus>). Euskal Autonomia Erkidegoko erregistro sakramentalen bilatzailea da, eta *Erregistro Sakramentalak* izeneko atalak hiru lurraldeetako biztanleen errolda historikoaren aurkibidea kontsultatzeko aukera ematen du, Internet bidez, 1490. urtetik 1900. urtera. Bataiatuei, ezkonduerari eta hildakoei buruzko 5,6 milioi erregistro ditu bilduta. Datu zaharretatik hasita, *Lujanbio* deiturarekin lotutako adibide batzuk azalduko dira jarraian.

³ Domingo ondorengoen ahaidea den frogatzerik ez dago, elizako erregistroak 1600etik aurrera hasten direlako. Zuhaitz genealogikoa egin zuen Jabier Lujanbiok suposatu du bera dela aurreko ahaidea, hori delako aurkitu duen bakarra. Aranoko Udalean dagoen «Amojonamiento de los términos de Arano y Goizueta» eskuizkribuan agertzen da, Aranoko «jurado» bezala, *Domingo de Luxanbio* (Felipe II.a errege zela onartu zen dokumentua, 1545ean). Aranon *Luxanbio* abizena dutenak erregistratuta noiztik dauden ikus daiteke honela. Gure kasuan, idazkerari erreparatuko diogu.

⁴ Jatorriz *Lusanvio* zegoen artxiboan, ondoren zuzendua (haien esanetan, 1726 arte <u> eta <v> be-reizi gabe erabiltzen ziren).

Atal honetan <x> eta <j> grafemen erabileraren gorabeherak adierazten dituen adibide multzo bat bildu dut. Hain zuzen, Berastegiko *Etxenagusia Lujanbio* familiari dagozkion datuak daude ikusgai 2. taulan.

2. taula

Luxambio, Luxandio, Lujambio

Urtea ⁵	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1689	Maria Thomas Echenagusia <i>Luxambio</i>	Joanes Echenagusia	Laurenza <i>Luxambio</i>	Berastegi
1691	Maria Manuela Echenagusia <i>Luxandio</i>	Joanes Echenagusia	Lorenza <i>Luxandio</i>	Berastegi
1693-03-25	Domingo Echanagusia <i>Lujambio</i>	Juan Echanagusia	Lorenza <i>Lujambio</i>	Berastegi
1693-03-25	Domingo Echenagusia <i>Luxambio</i>	Joanes Echenagusia	Lorença <i>Luxambio</i>	Berastegi
1699	Maria Magdalena Echenagusia <i>Luxambio</i>	Juanes Echenagusia	Lorenza <i>Luxambio</i>	Berastegi

Abizenaren aldaera grafiko horien arteko lotura garbia da 2. taulako izenetan, pertsona berberen izenak baitira Laurenza *Luxambio*, Lorenza *Luxandio*,⁶ Lorença *Luxambio* eta abar. Are gehiago, seme beraren datuak, Domingo semearenak, bitan aurkitu ditut, batean *Lujambio* forma grafikoarekin eta bestean *Luxambio* forma grafikoarekin. Aurkitu dut, bestalde, *Lujancio* baten lekukotasuna (litekeena da <c> hori idazketa hutsa izatea), baina Berastegikoa denez, hona 1646ko ezkontzaren datua: Laçaro *Lujancio* (senarra), Maria Beraça (emaztea).

Datuek erakusten dutenez, xvii. mendean <x> eta <j> grafemen arteko dantza dugu *Lujanbio* abizenean. Agertze-datei begiratuta, nabarmentzekoa iruditzen zait <j> idazkera duten adibideak nahikoa goiztiarrak direla, betiere 1. taulako zuhaitzeko datuekin konparatuta, 1646 eta 1693koak hain zuzen. Atal honen helburua ez da izan grafema horien gorabeheren historia oso bat egitea, baina *Lujanbio* deitura aitzakia hartuta, adibideok balio izan dute haien arteko txandakatzea dagoela erakusteko. Beherago azalduko den bezala (§ 2.5), bi grafema horien erabilerari dagokionez ez zuen erabateko erabakirik hartu Real Academia Españolak, eta zail da erabakitzen zein hots islatuko zuten adibide bakoitzean. Horretarako, askoz esanguratsuagoa da <s> grafema, ondoko bi ataletan agertu dudana bezala.

2.3. Ahoskera txistukariaren antzinatasunerako datu gehiago: beste familia batzuk

Luxambio idazkeraren atzean zein ahoskera zegoen aztertu nahian bilaketa gehiago egin, eta *s*-dun adibide hauek bildu ditut: *Usambio* eta *Uzambio*. Ezin ziur jakin *Lujanbio*-rekin lotuak ote dauden, baina hoskidetasunagatik eta (gehienek) geografikoki gainerako aldaerekin bat egiteagatik ekarri ditut adibideok hona:

⁵ «Urtea» agertzen den tauletan, «seme-alaba» dagoenetan, hauen jaiotza-urtea adierazten du datu honek. Besterik bada, adieraziko da.

⁶ Aldaera honetan, asimilazioz azal daiteke /d/, ahoskagune berekoak baitira /n/ eta /d/.

3. taula

Usambio, Uzambio

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1674	Antonio <i>Usambio</i> Çubiarain	Bartolome <i>Usambio</i>	Joana Çubiarain	Donostia
1682	Juan Añorga <i>Usanbio</i>	Joan Añorga	Maria Perez <i>Usanbio</i>	Donostia
1691	Joana Francisca Añorga <i>Uzanbio</i>	Juan Añorga	Maria Perez <i>Uzanbio</i> ⁷	Donostia
1700	Maria Jossepha <i>Usambio</i> Echagoien	Antonio <i>Usambio</i>	Ana Echagoien	Donostia
1717	Maria Agustina Joaquina <i>Usambio</i> Zelaeta	Vicente <i>Usambio</i>	Ysabela Zelaeta	Donostia
1719	Magdalena Urresti <i>Usambio</i>	Domingo Urresti	Domeca <i>Usambio</i>	Gautegiz
		Goycoecheta	Zuloaga	Arteaga
1723	Antonia Maria Ygnacia Altuna <i>Usambio</i>	Joseph Altuna	Ana <i>Usambio</i>	Azpeitia

Taulan ikusten den bezala, XVII. eta XVIII. mendeetako adibideak dira, 2.1 ataleko zuhaitz genealogikoko adibideen garaikoak. Adibideok elkarri lotuta badaude, ahoskeran txistukaria erabiltzen zelako ideiarene alde egiten dute.

2.4. Abizenaren beste aldaera sorta bat: *Lesanbio, Lexanbioa, Lejanvigo*

Lehen silaban /e/ bokala duen aldaera sorta bat ere aurkitu dut. Nire ustez, adibide horiek *Lujanbio*rekin lotuta egon daitezke, kontuan hartuta geografikoki ere *Lujanbio* ugari agertzen diren lekukoak direla, Hernanikoak bereziki:

- 1579, Tolosa (ezkontza-agiria): Lazaro *Lesanbio* (Joana Yrarracabal-ekin ezkondu zen).
- 1599, Hernani (bataio-agiria): Jesus *Lexanbioa* (aita), Joanes *Lexanbioa* (semea).

Datu horietan ere esanguratsua da <s> grafia duen adibidea, 1579koa. Pertsona horien pista segitzen saiatu naiz, baina ez dut topatu lotura argirik. Hernanin hil zen Joanes *Luxambio* delako bat 1689an; Hernaniko Joanes *Lexanbioa* berbera izatekotan, ordea, 90 urterekin hil zela pentsatu beharko genuke. Bestalde, Donostian ezkondu zen Joanes *Luxambio* delako gizon bat 1675ean (Maria Ursoa-rekin), baina honek ere ez dirudi Joanes *Lexanbioa* delakoarekin ikustekoa duenik (76 urterekin ezkondu behar zuen Joanes *Lexanbioa*-k Joanes *Luxambio* hori bera izatekotan).

Ondorengo adibideetan, ordea, pentsa daiteke *Lejanvigo* eta *Luxanbio* abizena agertzen duten hauek pertsona berbera direla, kontuan hartuta datek eta aitaren izenak bat egiten dutela. Amaren izena ez da berdin-berdina, baina zati bat bai (Mari Juan eta Maria; askotan izan ohi dira izenetan aldaketak artxiboetako datuetan). Herriek ere ez dute erabat bat egiten; Azpeitia eta Beizamaren artean bakarrik 18 km daude, ordea. Hona hemen datu guztiak:

⁷ Pertsona berbera dira Maria Perez *Usanbio* eta Maria Perez *Uzanbio*.

4. taula

Lejanvigo, Luxanbio

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1654	Maria Juan Urriça <i>Lejanvigo</i>	Martin Urriça	Mari Juan <i>Lejanvigo</i>	Azpeitia
1656	Maria Urriza <i>Luxanbio</i>	Martin Urriza	Maria <i>Luxanbio</i>	Beizama
1660	Joan Baptista Urriza <i>Luxambio</i>	Martin Urriza	Maria <i>Luxambio</i>	Beizama

1579ko *Lesanbio* horretatik kanpo, adibide hauetan guztietan <j> eta <x> grafiak ditugu. Esan bezala, zail da erabakitzen horien atzean zein ahoskera zegoen. Ondorengo atalean, txistukariaren belarizazioaren testuinguru orokorrean kokatuko ditut [luʃambio] eta [luχambio].

2.5. *Lujanbio* eta gaztelaniazko txistukariaren belarizatzea

Gauza ezaguna da gaztelaniaz /ʃ/ ahoskabearen eta /ʒ/ ahostunaren arteko oposaketa neutralizatu zela, eta [ʃ] ahoskera ahoskabea nagusitu zela. Gaztelaniazko txistukariaren bilakaera diakronikoaren xehetasunetarako, grafiatzko gorabeherak barne, ikusi Lapesa (1981: 377-379) eta Núñez-Mendez (2016). Artikulu honen helburuetarako, ordea, gaztelaniazko [ʃ] hots horrek ondoren izan zuen aldaketa interesatzen zait, hots, txistukari auresabaikari honen belarizatzea, [ʃ] > /χ/ aldaketa. Lapesak dioskunez, «[a] acabar el primer tercio del siglo xvii la /χ/ se había impuesto por completo» (Lapesa 1981: 379). Allen-en esanetan (2002: 111-112), 1660ko hamarkadarako /χ/ ahoskera zen araua. Auzi honetan, esanguratsua da Méndez-Núñez-en aipua (2016: 88; etzana nirea):

It is difficult to determine the exact date for the triumph of the velar sound [χ] in the standard speech, as there is not much written documentation about this process. The general conclusion is that the palatal articulation was dominant during the sixteenth century and started to change at the end of it. After a long coexistence period of palatal and velar pronunciations, well advanced into the seventeenth century, the change from [ʃ] to [χ] took place and the velar [χ] became the norm.

Autore honek dioenez, zail da zehazten noiz gailendu zen [χ] soinu belarra. Erregularizatzeko grafikorako saioak, bestalde, geroago etorri ziren gaztelaniaz. Real Academia Españolak, *Diccionario de Autoridades* (1726-1739: LXXIV) lanaren hitzaurreetako batean, honela dakar, <g> grafemaz aritu ondoren, <j> eta <x> grafemen erabileraz ari dela: «Siendo, pues, la duda principal entre estas dos letras: el medio para no confundirlas es atender a las raíces de las palabras». Oro har, <j> hobesten da, eta <x> grafemaren erabilera irizpide etimologikoaren menpe uzten da, erabaki erabatekorik hartu gabe, González Ollék gogorarazi bezala (2014: 143).

Lujanbio deiturari dagokionez ere zaila da jakitea noiz gertatu zen belarizatzea: jakina da euskal eremuaren erdialdeko hizkeretan ere aldaketa hori gertatu dela, eta gaztelaniazko eragina garrantzitsutzat hartu ohi da; *jakin* bezalako aditz baten Gipuzkoa aldeko [χakin] azaltzeko, esaterako, /jakin/ > /ʒakin/ > /ʃakin/ > /χakin/ bila-kaera onartu ohi da, gaztelaniaz gertatu denaren eredura (Mitxelena 1977: 170). Aztergai dudana deiturarekin ere antzeko zerbait gertatu ahal izan da, eta [ʃ] ahoskeratik

[χ] ahoskerara igaro da deituraren barreneko igurzaria: inoiz [luʃambio] ahoskatuko zena [luχambio] da gaur. Dena den, noiz arte iraun zuen ahoskera txistukariak izen honetan? Auzi hori erabakitzeke, ikusita <x> eta <j> grafemen erabilera gaztelaniazko eredu ortografikoan ere ez zegoela finkatuta, ezin erabili *Luxambio* eta *Lujambio* (eta haien aldaeratzat hartutako *Lejanvigo*, *Lexambioa...*) modukoak.

Datu sorta interesgarriena, nire ustez, <s> grafia duten adibideena da: 1579ko *Lesanbio* eta 1699ko *Lusanvio* daude batetik, eta horiek erakusten dute, xvii. mende bukaeran oraindik txistukari ahoskera dagoela, deitura honetan behintzat; Aranoko gaurko *Lusanbi* kalearen izenean forma hori bera dugu, ihartuta. Bestetik, hasierako *l*-gabeko formak ditugu: 1674 *Usambio*, 1682ko *Usanbio*, 1691ko *Uzanbio*, 1700eko *Usambio*, 1717ko *Usambio*, 1719ko *Usambio* eta 1723ko *Usambio*. Horietan ere, badirudi ihartuta geratu dela une jakin bateko ahoskera txistukaria. Ikusi 4. atala xehetasun gehiagorako.

3. Herskari belarra duten aldaerak: *Lukanbio* eta *Luganbio*

Gorago esan bezala, *Lucambio* aldaera ezaguna nuen, Arantza aldean ugaria baita (gaur egungo grafian *Lukanbio* ere bada). EAeko datuetan begiratuta, <c> grafia dutenen aurreneko datua ezkontza-agiri batean topatu dut, 1673koa berau, Hernanin: Miguel *Lucambio* Josepha Aguirrerekin ezkondu zen. Ondorengoak Donostiakoak dira gehienak (1760 ondorengoak ez ditut sartu, eta hangoak dira gehienak), eta baita Irun eta Lekeitioko bana ere:

5. taula

Lucambio

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1738	M. ^a Barbara Cruz Delgado <i>Lucambio</i>	Antonio Delgado	Antonia <i>Lucambio</i>	Donostia
1751	Maria Phelipa <i>Lucambio</i> Goya	Antonio <i>Lucambio</i> Arrambide	Maria Josepha Goya Garvizo	Irun
1756	Chatalina Antonia Ortega <i>Lucambio</i>	Manuel Ortega Zubiria	Maria Josepha <i>Lucambio</i> Elustytondo	Donostia
1757	Pedro Ygnacio Achirica <i>Lucambio</i>	Ygnacio Achirica Erremitteria	Magdalena <i>Lucambio</i> Erzilla	Lekeitio
1759	Joseph Manuel <i>Lucambio</i> Salaberria	Matheo <i>Lucambio</i> Echagoien	Maria Ana Salaberria Artola	Donostia
1760	Juana Maria Cruz Hortegea <i>Lucambio</i>	Manuel Hortegea Zupidia	Maria Josepha <i>Lucambio</i> Elustondo	Donostia

Heriotza-agirietan aurkitutako bi adibide hauek bataio-agirietakoak baino antzina-gokoak dira: Juan *Lucanbio* (1707, Tolosa); Mari Cruz *Lucambio* (1750, Erreterria).

Beste grafia batzuk ere agertzen dira, <çh> eta <ch>; <ch> grafiak ere /k/ adierazten dutela pentsatuz gero, *Lukanbio* aldaeraren lehen lekukotasunak aurreratu egiten dira. <çh> grafiak *Luxambio* edo *Luzanbio* moduko bat isla dezake.

6. taula

Luçambio, *Luchambio*

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1663	Josepha Antonia <i>Luçambio</i> Arriola	Joanes <i>Luçambio</i>	Mari Joan Arriola	Hernani
1677	Maria Aşçençia <i>Luchambio</i> Ursoa	Juanes <i>Luchambio</i>	Maria Ursoa	Donostia

Benetan esanguratsuak iruditu zaizkit, bestalde, <g> duten adibideak, izan ere, ematen du belar ahostuna islatzen duela grafema honek. Ikusi 7. taulan.

7. taula

Luganvio, Lujanbio

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1644	Juanes <i>Luganvio</i> Ysasa	Juanes <i>Luganvio</i>	Mari Juan Ysasa	Hernani
1657	Jacinta Anca <i>Luganvio</i>	Francisco Ansa	Maria <i>Luganvio</i>	Hernani
1736	Pedro Vizente <i>Lujanbio</i> Guruzeaga	Vizente <i>Lujanbio</i>	Maira Clara Guruzeaga	Donostia
1796	Juan Joseph Garin <i>Lujanbio</i>	Ygnacio Garin Nazabal	Vicenta <i>Lujanbio</i> Portu	Hernani
1796	Maria Estevan <i>Lujanbio</i> Echeverria	Juan Marcos <i>Lujanbio</i> Chinchurreta	Maria Rafaela Echeverria Recalde	Hernani
1800	Juan Josef Araluca Goitia	Juan Araluca <i>Lujanbio</i>	Maria Antonia Goitia Echebarria	Busturia
1811	Manuel Eusebio Olalde Goitia	Manuel Olalde Aranguren	Juana Maria Goitia <i>Lujanbio</i>	Bermeo
1844	Benita J. D. Yrazabal <i>Lujanbio</i>	Ygnacio Yrazabal Orocena	Margarita <i>Lujanbio</i> Aguirre	Sopuerta

Ezkontza-agirietan ere badago bakar bat: Maria Beronica Echeverria *Lujanbio* Andres Urizar Goioanarekin ezkondu zen (1794, Ondarroa).

Lujanbio horiek denek argi adierazten dute, nire ustez, *Lujanbio* ez dela grafiazko akats baten bidez sortua, arrazoi fonologikoez baizik. Alegia, abizen horrek hots belarra bazuela adibide horietan, bederen.

Herskaridun adibideak bilatuta, *Lecanbio* modukorik ez du aurkitu bilatzaileak. *Legambio* bada, ordea eta, berantiarra bada ere (1815ekoa da), Sopuertan topatutako adibidea ekartzen dut hona:

8. taula

Legambio

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1815	Ramona Morena Amparan	Sebastian Morena <i>LeGambio</i>	Nicolasa Amparan Renteria	Sopuerta

4. Aldaeren azalpen fonetikoak: [Lufambio] > [Luyambio] > [Lukambio] ~ [Luyambio]

Aurreko ataletan bildutako datuetan azaldu da <x>, <s>, <j>, <c>, <ch> eta <g> grafemekin agertu dela gaurko *Lujanbio*, historian zehar. Pentsa daiteke grafema horiek gutxienez lau hots islatzen dituztela, [ʃ], [χ], [k] eta [γ]; horietaz gain, badirudi <s> grafemak [s̺] hotsa ere islatzen duela. Nolanahi ere, galdera egin beharra dago: zein harreman diakroniko dute aldaerok?

Badirudi [ʃ] hotsak duela lehentasun diakronikoa; horretarako, 2.5. atalean esandakoa kontuan hartuta, gaztelaniaren txistukariaren diakroniaz dugun ezagutzan oinarritzen gara. Hortaz, argazki orokor ezagun horren pean uler daiteke [Lufambio] > [Luyambio] aldaketa.

Bestalde, ahoskera txistukariaren lekuko moduan hartu ditugu <s> duten adibideak; belarizatzea gertatu baino lehen sortuko ziren halakoak. Horretaz gain, *Lukanbio* eta *Luganbio* aldaeren azalpenari dagokionez, interesgarria da Manterola eta Hualderen (2021: 20) hitzak ekartzea: «Under the hypothesis we propose here, a possible interpretation is that <k>, <c> are being used in these medieval names to represent /χ/». Hemengo datuak xvii. eta xviii. mendekoak dira, ez Erdi Arokoak, baina [χ] eta [k] hotsen hurbiltasun fonetikoaren adierazgarri dira: biak dira soinu belarrak, eta horrek ondorioa izan du grafian ere.

5. *Lujanbio* deituraren balizko erroari begira: *Lujan*

Azaldutako datuak eskura izanda, galdera gehiago etortzen dira burura. Zein dira adibide zaharrenaren gisa agertu den *Luxanbio* (1545, Arano) abizenaren erroa, osagaiak?

Mitxelena (1973: 134) etimologia zaileko izentzat du *Lujanbio*, eta *-io* bukaera duten beste izen batzuekin sailkatzen du: *Areitio*, *Baquoio*, *Elorrio*, *Gomendio*, *Meana(u)rio* (*Meaurio*), *Mutio(zabal)*, *Orrio* eta *Zam(b)udio*.

Nire ustez, aintzat harturik badela *Lujan* deitura ere, pentsa daiteke *-bio* bukaera dela kontuan hartzekoa, ez *-io* soila. Zer litzateke, bestela, *lujanb-* erroa? Bide honeztatik ere, ez da erraza zehazten zer den *-bio* hori. Dena den, badira *-bio* bukaeradun abizenak (ikus *Dokuklik*), hala nola *Okabio*, *Okobio*, *Berdabio*, toponimian ere aurki daitezkeenak (Leitzan, Errazkinen eta Artikutzan, hurrenez hurren).

Lujan 1716an agertzen da lehen aldiz Erregistro Sakramentaletan eta, ondotik, 1855ean eta 1890ean. Heriotza-agirietan begiratura, 1763an Ordizian bada beste adibide bat: Antonio *Lujan*. *Lugan* eta *Luan* adibiderik ez da azaldu. Pentsa daiteke *Luxan* / *Lusan* / *Lucan* / *Lujan* / *Luzan* abizenek jatorri bera dutela eta hor dagoela *Lujanbio* / *Luxanbio*ren oinarria, eta *-bio* edo *-di(o)* bukaerak gerora itsatsi zaizkiola. Aztartzekoa litzateke hauek lotuta ote dauden mendebaldeko *Baranbio* edo *Orobio* modukoekin. Arabako herriaren izena, esaterako, **Balabiano* batetik eratortzen du Salaberrik (2015: 122).

Dokuklik-en *Lu_an* bilaketa eginda, *Luxan* abizena agertzen da aurrena, 1530ean. Horrekin lotutako beste hainbat adibide ere jasotzen ditu bilatzaileak, *Lucan*, *Lusan*, *Luzan* eta *Lujan*, azken biak ugarienak.⁸ Agertzen diren eremu geografikoari begiratu gero, Bizkaian eta Debabarrenean aurkitzen dira aurrenekoak. Ezin jakin denak elkarri lotuta dauden, baina hona ekartzen ditut bildutakoak, irakurleak bere iritzia osa dezan:

⁸ *Luxan*, *Lusan* eta *Lucan*-en adibide bana aurkitu ditut bakarrik.

9. taula
Luzan, Lucan, Lusan, Luzan, Lujan

Urtea	Seme-alaba	Aita	Ama	Herria
1530	Laurençio Bargas <i>Luzan</i>	Diego Bargas	Cathalina <i>Luzan</i>	Durango
1638	Domingo Astoviça <i>Luzan</i>	Domingo Astoviça Ezdeartovica	Maria <i>Luzan</i> Aperribay	Galdakao
1653	Joan <i>Luzan</i> Real	Joan <i>Luzan</i> Chavarria	Maria Real Asunaga	Elorrio
1700	Maria <i>Luzan</i> Moniagui	Gregorio	Maria	Urkabustaiz
1716	Maria Ygnacia Zisneros Seijas	Antonio Ydalgo Zisneros <i>Lujan</i>	Francisca Ygnacia Seijas Fermen	Soraluze
1717	Ana Maria Echavarria <i>Luzan</i>	Juan Echavarria Ybarra	Antonia <i>Luzan</i> Onandia	Eibar
1718	Joachim Ygnacio Manuel Ydalgo Cisneros Seijas Aldao	Antonio Ydalgo Cisneros <i>Lujan</i>	Francisca Ygnacia Seijas Aldao Fermen	Soraluze
1719	Maria Xaviera Ydalgo Cisneros Seijas Aldao	Antonio Ydalgo Cisneros <i>Lujan</i>	Francisca Ygnacia Seijas Aldao Fermen	Soraluze
1721	Francisco Antonio Hidalgo de Zisneros Zeifas	Antonio Hidalgo de Zisneros <i>Lujan</i>	Francisca Zeifas Seruen	Elorrio
1751	Maria Ramos <i>Luzan</i> Ugarte	Domingo <i>Luzan</i>	Maria Francisca Ugarte	Vitoria-Gasteiz
1757	Juan <i>Luzan</i> Urrecha	Domingo <i>Luzan</i> Besoitaormachea	Catalina Urrecha Ulaortua	Berriz
1800	Eufrasio Santiago <i>Luzan</i> Ruiz de Apodaca	Valentin	Gregorio	Zigoitia
1804	Raymundo <i>Luzan</i> Ruiz de Apodaca	Valentin	Gregoria	Zigoitia
1815	Eusebia <i>Luzan</i> Apodaca	Valentin <i>Luzan</i> Campos	Gregoria Apodaca Ochoa de Retana	Vitoria-Gasteiz
1840	Juana Joaquina <i>Luzan</i> Berresiarre	Bonifacio <i>Luzan</i> Ruiz de Apodaca	Francisca Berresiarre Elorza	Oñati
1853	Antonio Landaverea Eztaia	José Landaverea <i>Luzan</i>	Catalina Eztaia Elgarrista	Donostia
1855	Enriqueta Teresa Yldefonsa Perez <i>Lujan</i>	Juan Perez Perez	Concepcion <i>Lujan</i> Unst	Vitoria-Gasteiz
1890	Julio <i>Lujan</i> Argote	Pedro <i>Lujan</i> Montoya	Isabel Argote Perez	Urduña

Bestalde, Jabier Lujanbiok jakinarazi dit haren ustez *Luxa* dela *Lujanbioren* erroa. «*Luxa* Nafarroako Erdi Aroko nobleziaren leinua zen, izen bereko tokian sortua» dio *Gran Enciclopedia Navarrak*. Entziklopediaren arabera, *Luxa* leinuaren ondare jaureriak *Ostabat* (Izura) eta *Lantabat* (Landibarre) ziren. Luxako Pedro Arnaldo Luxa, Ostabat eta Lantabateko Jauna izan zen. Honela dio entziklopediak: «Donó (1227) al monasterio premostratense de Lahonce esta última baronía con todas sus pertenencias. Rodeó de murallas la villa de Ostabat, pero el rey Sancho VII el Fuerte, a quien había prestado homenaje (1196) el señor de Mixa-Ostabarets, le mandó derribarlas. Pedro Arnaldo se hizo entonces (1228) vasallo ligio del monarca navarro, pasando a formar parte así de su clientela feudal en Ultrapuertos» (ikus bibliografian, informazio gehiagorako).

Lujánek dioenez (2018: 3), lujandar leinu bat gutxienez XII.-XIII. mendeetatik dago Aragoiko lurraldeetan. Autore honen arabera (2018: 8-9), euskal lurraldeetako *Luxa*-rekin lotu behar da Aragoiko *Luxan* / *Luján*; familia ezaguna zen, nafar erresumaren garaian, *Luxa* leinua, eta handik zabalduko zen Aragoira ere. Dirudienez, *Luxa* hau Behe Nafarroako *Lüküze* herri-izenaren forma gaskoitia da: Mitxelenak dioenez (1973: 123), *luku* 'baso' dugu izen honen oinarrian (ikus Salaberri 2004: 283-286). Manterolak hau gehitzen du *Etimologiak Sarean* orrian: «*Luxa*. Jadanik ~1072an dugu, Sordeko kartularioan. Amikuzeko *Lüküze* herriaren erro-mantzezko aldaera da, *luk(u)za > *lukza > *luksa edo, *Luxa*/*Luxe* idatzia» (Mantero 2023).

6. Eztabaidarako interesgarri izan daitezkeen adibide gehiago

6.1. *Luxan-*, *Lujan-*, *Lucan-*, *Lugan-*, *Lusan-*, *Luzan-*, *Luan-*

Ondorengo taulan *Luxan-*, *Lujan-*, *Lucan-*, *Lugan-*, *Lusan-*, *Luzan-* eta *Luan-* hasierak dituzten abizenak biltzen dira, *Dokukliken* 1800 bitartean topatutakoak (adibide asko zeudenetan ez dira guztiak bildu; horrelakoetan, «eta gehiago» adierazi da):

10. taula

Luxan-, Lujan-, Lucan-, Lujan-, Lusan-/Luzan-, Luan-

<i>Luxan-</i>	<p><i>Luxan</i> (1530 Durango) <i>Luxana</i> (1610 Muxika; 1617, 1644 Durango; 1624 Bilbo; 1751, 1752, Legutio; 1765 Eskoriatza) <i>Luxanda</i> (1649 Agurain) <i>Luxanbio</i> (1612, 1633, 1635, 1650, 1658, 1706, 1746, 1794 Hernani; 1656 Beizama; 1680, 1700 hiru aldiz, 1703, 1706, 1753 Andoain; 1724 Berastegi; 1730 Laudio; 1731 Oiartzun; 1761 Aduna; 1782 Villabona, 1731 Busturia eta gehiago) <i>Luxanbio</i> (1650 Donostia; 1778 Aduna; 1780 Hernani; 1783 Villabona) <i>Luxanbio/Luxandio</i>⁹ (1691, 1693 Berastegi) <i>Luxanbio</i> (1702 bi aldiz, 1704, 1705, 1707 Lezo eta gehiago) <i>Luxandia</i> (1688 bi aldiz, Oiartzun) <i>Luxando</i> (1812 Lantaron) <i>Luxano</i> (1739 Bergara) <i>Luxaño</i> (1566 Antzuola) <i>Luxanuo</i> (1681 Hernani)</p>
<i>Lujan-</i>	<p><i>Lujan</i> (1763 Ordizia) <i>Lujana</i> (1599 Donostia) <i>Lujancio</i> (1646 Berastegi) <i>Lujando</i>¹⁰ (1621 Muskiz; 1631 Aiara; 1661 Berantevilla; 1674 Lantaron¹¹; 1684, 1836 Añana; 1831 Gaubea) <i>Lujanbio</i> (1641, 1668 Hernani; 1673 Donostia; 1673, 1678 Berrobi; 1678 Andoain) <i>Lujandio/Lujanbio</i>?¹² (1839, 1849 Sopena) <i>Lujano</i> (1693 Pasaia) <i>Lujanbio</i> (1697, 1732, 1733 bi aldiz, 1735, 1744¹³ Lezo) <i>Lujanbio</i> (1698, 1700, 1701, 1698, 1700 Lezo; 1698 Pasaia)</p>

⁹ *Luxandio* eta *Luxanbio* abizenak agertzen dira pertsona berberengan: Lorenza *Luxandio* (Berastegi, 1691n alaba bat izan zuen Joanes Echenagusiarekin), Lorenza *Luxanbio* (Berastegi, 1693n seme bat izan zuen Joanes Echenagusiarekin).

¹⁰ *Luyando/Luiando* oso ugaria da 1518tik aurrera *Dokuklik*-en.

¹¹ Ikus *Lugando* Lantaronen, 1864an. Pentsa daiteke *Lujando* eta *Lugando* hauek elkarri lotuta daudela.

¹² Bi ezkontza datu ditugu XIX. mendean Sopenatan: alde batetik, 1839an Sopenatan ezkondu ziren Basilia *Lujandio* Aguirre eta Jose Antonio Arbizu Arbelaiz; beste alde batetik, 1849an, Sopenatan, Carmen *Lujanbio* Aguirre eta Ramon Gaspio Yzaguirre. Bi emakumeak elkarren ahizpa izan daitezke eta, kasu horretan, txandakatzea egongo litzateke, *Lujandio/Lujanbio* artean. Baina ezin ziur jakin, jaiotza-datuak ez direlako topatu.

¹³ *Lujanbio/Lujanbio* txandakatzea elkarren jarraiko bi ezkontza-egunetan: 1744-11-22 Antonio *Lujanbio* eta Maria Josepha Goya Irunen ezkondu ziren eta 1744-11-23an Antonio *Lujanbio* eta Maria Josepha Goia Lezon. Hemendik pentsa daiteke, nahiz eta *b* hotsez ahoskatu, batzuetan *u* idatziko zutela.

Lucan-	<p><i>Lucan</i> (1638 Galdakao) <i>Lucandis</i> (1670 Zamudio; 1686 Bilbo; 1708 Bilbo; 1808, 1818 Orozko) <i>Lucandiz</i> (1616 Zamudio; 1619 Bilbo) <i>Lucandiz</i>¹⁴ (1776, 1779 Otxandio) <i>Lucandi</i>¹⁵ (1770 Otxandio; 1822 Orozko) <i>Lucandia</i> (1801 Bilbo) <i>Lucanbio/Lucambio</i> (1673 Hernani; 1707 Tolosa; 1738, 1756, 1760 bi aldiz, 1761, 1809 Donostia; 1757 Lekeitio) <i>Lucando</i> (1626 Gasteiz) <i>Lucano</i> (1548 Berastegi; 1647 Eibar; 1649 Elorrio)</p>
Lugan-	<p><i>Lugandara/Luganda</i>¹⁶ (1868, 1870 Donostia) <i>Lugandis</i> (1894 Barakaldo) <i>Lugando</i> (1864 Lantaron) <i>Luganvio/Luganbio</i> (1646, 1657, 1796 Hernani; 1736 Donostia; 1794 Ondarroa; 1800 Busturia, 1811 Bermeo, 1844 Sopuerta)</p>
Lusan- Luzan-	<p><i>Lusan</i> (1653 Elorrio; 1667 Arrigorriaga) <i>Lusana</i> (1839, 1870 Donostia) <i>Luzana</i> (1557 Lantaron) <i>Lusanbio, Lusanvio</i> (1699, 1706, 1709 Donostia) <i>Lusandi</i> (1892 Bilbo) <i>Lusandia</i> (1687 Donostia) <i>Luzandio</i> (1567 Lemoa) <i>Lusando</i> (1626 Bilbo; 1772 Lantaron; 1866 Armiñon) <i>Luçanco</i> (1607 Oñati) <i>Luçano</i> (1685 Pasaia)</p>
Luan-	<p><i>Luana</i> (1883 Donostia) <i>Luanco</i> (1693 Bilbo; 1877 Donostia) <i>Luanda</i> (1662, 1826 Amurrio; 1846 Aiara; 1869 Urduña; 1880 Donostia; 1887, 1888, 1889 Laudio) <i>Luandis</i> (1685 Lezama) <i>Luandiz</i> (1625, 1627 Zamudio; 1881 Bergara) <i>Luando</i> (1683 Muskiz) <i>Luanzaburu</i> (1804 Donostia) <i>Luanizartiz</i> (1819 Bergara) <i>Luaniz</i> (1819 Bergara; 1873 Oñati) <i>Luano</i> (1886 Bilbo; 1893 Zarautz) <i>Luanzo</i> (1613 Gaubea)</p>

¹⁴ Txandakatzea dugu abizen honetan (*Lucandi/Lucandiz*): Maria Manuela Urrecha *Lucandi* (Otxandio, 1770ean alaba bat izan zuen Lorenzo Ajuria Urquiolarekin), Maria Manuela Urrecha *Lucandiz* (Otxandio, 1776an eta 1779an seme bat izan zuen Lorenzo Ajuria Urquiolarekin).

¹⁵ Txandakatzea dugu hemen ere (*Lucandis/Lucandi*), eta pertsona berbera dira bi Pedro hauek: Pedro *Lucandis* Ysla (Orozko, 1818an Maria Ugalderekin alaba bat izan zuen), Pedro *Lucandi* Ysla (Orozko, 1822an Josefa Epalza Ugalderekin seme bat izan zuen).

¹⁶ *Lugandara/Luganda* pertsona berberean: Crispula Martiarena *Lugandara* (Donostia, 1868an alaba bat izan zuen Vicente Sanchez Garijorekin), Crispula Martiarena *Luganda* (Donostia, 1870ean alaba bat izan zuen Vicente Sanchez Garijorekin).

6.2. *Luxa, Luja, Luca, Luga, Lusa/Luza, Lua*

Badira *Luxa, Luja, Luca, Luga, Lusa, Luza* abizenak ere, *-n* gabekoak, XVI. mendetik aurrera:

11. taula

Luxa, Luja, Luca, Luga, Lusa, Luza/Luça, Lua

<i>Luxa</i>	1537, 1547, 1550, 1566 Laudio; 1589, 1595 Hondarribia.
<i>Luja</i>	1585, 1593 Laudio; 1602, 1608 ¹⁷ Bilbo.
<i>Luca</i>	1589 ¹⁸ , 1736, 1744 Hondarribia.
<i>Luga</i>	1696 Laudio; 1706, 1726 Bilbo.
<i>Lusa</i>	1539, 1558 Oñati; 1574 Tolosa; 1590 Bilbo, 1593 Hondarribia; 1596 Portugalete; 1660, 1664, 1666, 1790 Bilbo; 1681 Muskiz.
<i>Luza, Luça</i>	1581, 1586, 1588, 1594 Hondarribia; 1637, 1670, 1672, 1674, 1678, 1739 -hiru adibide-, 1741 Bilbo.
<i>Lua</i>	1590, 1690, Bilbo.

Lucha abizena ere agertzen da Arrigorriagan (1695): Antonio Domingo *Lucha* Goyri Beascoa (semea), Domingo *Lucha* [Echevarria] (aita).

6.3. *Lexan-, Lejan-, Lecan-, Legan-, Lesan-, Lezan-, Lean-*

Dokuklik-ek erakusten dizkigun adibideei begiratuta, badirudi oinarri horien gainean eraiki direla hainbat abizen Gipuzkoa eta Bizkaian. Dena den, *Lejan/Lexan* adibiderik ez da agertu. Bai, ordea, *Lecan* pare bat, eta *Lesan* eta *Lezan* adibide bana, nahiz eta berantiarrek izan gehienak:¹⁹

¹⁷ Bi pertsona hauek grafia desberdinez idatzi ziren (ikus Pedro *Luja* eta *Luxa*):

— 1608, Domeca *Luja* Plaçabeytia (alaba), Pedro *Luja* (aita), Mari San Juan Plaçabeytia (ama) Bilbo.

— 1613, Ana *Luja* (alaba), Pedro *Luxa* (aita), Mari San Juan Plaçabeytia (ama), Bilbo.

¹⁸ *Luca/Luça* txandakatzea:

— 1589, Joanes *Luca* Heraso (semea), Esteban *Luca* (aita), Catalina Heraso (ama), Hondarribia.

— 1592, Pedro *Luça* Heraso (semea), Esteban *Luça* (aita), Catalina Heraso (ama), Hondarribia.

¹⁹ Hemen ere, Nafarroa eta Ipar Euskal Herriko datuak bilatu behar lirateke ikuspegia osatzeko.

12. taula

Lexan-, Lejan-, Lecan-, Legan-, Lesan-/Lezan-, Lean-

<i>Lexan-</i>	<i>Lexanbioa</i> (1599 Hernani) <i>Lexancegui</i> (1720 Amorebieta-Etxano) <i>Lexande</i> (1661, 1676, 1747 Orduña; 1741, 1753 Abanto-Zierbena) <i>Lexandre</i> (1659 Gasteiz) <i>Lexandi</i> (1746 Etxebarria; 1829 Portugalete) <i>Lexaniz</i> (1586 Azkoitia) <i>Lexano</i> (1632 Durango) <i>Lexanogoitia</i> (1834 Barakaldo)
<i>Lejan-</i>	<i>Lejan</i> (1672 Izurtza) <i>Lejana</i> (1851 Amurrio) <i>Lejanagoitia</i> (1893 Bilbo) <i>Lejandistegi</i> (1694 Abadiño) <i>Lejandre</i> (1885 Kuartango) <i>Lejanguti</i> (1615 Portugalete) <i>Lejaniz</i> (1868 Bilbo) <i>Lejanvigo</i> (1654 Azpeitia)
<i>Lecan-</i>	<i>Lecan</i> (1525 Aguirain; 1785 Barakaldo) <i>Lecana</i> (1612 Erriberagoitia) <i>Lecanda</i> (1543, 1550, 1556, 1572, 1573, 1577, 1579... Laudio ²⁰) <i>Lecandoy</i> (1597 Bilbo) <i>Lecanduri</i> (1589 Orozko; 1603 Bilbo) <i>Lecano</i> (1583, Oñati)
<i>Legan-</i>	<i>Legana</i> (1833 Ziortza-Bolibar; 1853 Eskoriatza; 1870 Bermeo) <i>Leganda</i> (1630 Laudio; 1682 Gasteiz; 1687 1689 Areatza; 1760 Zestoa; 1835 Zaratamo) <i>Legandia</i> (1681 Elgoibar) <i>Legandiaga</i> (1820 Berriatua) <i>Leganiz</i> (1765 Zaldibar; 1864 Elgeta) <i>Legañez</i> (1851 Amorebieta-Etxano)
<i>Lesan/ Lezan-</i>	<i>Lesan</i> (1839 Durango) <i>Lesanbio</i> (1579 Tolosa) <i>Lezán</i> (1898 Bilbo) <i>Lezana, Leçana</i> (1544tik aurrera adibide asko daude Araba aldean) <i>Lezanda, Leçanda</i> (1667, 1674 Oñati; 1724, 1849 Amurrio; 1734 Zierbena) <i>Lezano</i> (1527 Treviñu)
<i>Lean-</i>	<i>Leana</i> (1565, 1573 Bilbo) <i>Leaniz/Leanis</i> (1525 Elorrion aurrenekoak. Ehunka daude)

Gerra zibilean aritutakoen artean ere agertzen dira *Lejan* osagaia duten lau abizen: *Lejambio*, *Lejan de Romero*, *Lejanaga* eta *Lejanin* (Fichero n.º 35 de la Secretaría General y de la Sección Político Social. Ikus <https://www.combatientes.es/fichero35seccionpoliticosocial.htm>).

²⁰ Milaka adibide daude, Laudion hasierako gehienak. Ikus *Leganda* adibideak ere, lehena 1630ean Laudion.

6.4. Adibide guztiak taula batean

Aurkitutako adibide guztiak bildu dira ondorengo taulan:

13. taula

Lujan- / *Lejan-* aldaerak abizenetan

<i>Luxan</i>	<i>Lujan</i> / <i>Lejan</i>	<i>Lucan</i> / <i>Lecan</i>		<i>Lusan</i> / <i>Lesan, Lezán</i>	
<i>Luxana</i>	<i>Lujana</i> / <i>Lejana</i>	<i>Lecana</i>	<i>Legana</i>	<i>Lusana,</i> <i>Luzana</i> / <i>Lezana</i>	<i>Leana</i>
<i>Luxanbio</i> / <i>Lexanbioa</i>	<i>Lujanbio</i> / <i>Lejambio</i>	<i>Lucanbio</i>		<i>Lusanbio</i> / <i>Lesanbio</i>	
<i>Luxanda</i>		<i>Lecanda</i>	<i>Luganda</i> / <i>Leganda</i>	<i>Lezanda</i>	<i>Luanda</i>
<i>Luxandia</i> / <i>Lexandi</i>	<i>Lejandio</i>	<i>Lucandi</i>	<i>Legandia</i>	<i>Lusandi,</i> <i>Lusandia</i>	
<i>Lexaniz</i>	<i>Lejaniz</i>	<i>Lucandiz</i>	<i>Lugandis</i> / <i>Leganiz</i> (<i>Legañez</i>)		<i>Luandis,</i> <i>Luandiz,</i> <i>Luaniz</i> / <i>Leanis, Leaniz</i>
<i>Luxando</i>	<i>Lujando</i>	<i>Lucando</i>	<i>Lugando</i>	<i>Lusando</i>	<i>Luando</i>
<i>Luxaño</i> / <i>Lexano</i>	<i>Lujano</i> /	<i>Lucano</i> / <i>Lecano</i>		<i>Luçano</i> / <i>Lecano</i>	<i>Luano</i>

Luxan-/Lexan- aldaeren arteko harremana nola azal daitekeen, kasualitatea edo kausalitatea dagoen, ez dakit. Hemen uzten dut auzia horretaz gehiago jakin eta interesa izan dezakeenarentzat.

7. Azken hitza

Abizenen edo bestelako izenen aldaeren azterketek horrelako bilakaerak aurkitzeko aukera ematen dute. Lerro hauen bidez erakutsi dut *x/s/j/g/k* grafien aldakortasuna agertzen dela *Lujanbio* abizenean. Askotan ezin da jakin ahoskera zenbateraino islatzen duen grafiak, eta ezta zein den jatorria ere, zein den aurreneko adibidea. Baina adibideak hor daude eta zerbaiten isla dira.

Artikulu honetan galdera nagusiak hauek izan dira: zein da *Lujanbio* abizenaren jatorria? Adibide horiek zer adierazten dute, zein hots zegoen jatorrian? Zeren araber aldatu da bere idazkera? Jakina da ahoskera aldatuz doala hizkuntza barruko nahiz kanpoko faktoreengatik eta grafia aldaketa hori adieraziz doa. Eta zenbat eragiten diote idazteko dauden uneko arauak eta, bere idazkerak zenbateko eragina du, gero, ahoskeran? Hotsen bilakabidean, abiapuntua aldaketak hizkuntza barruan bila-

tzea izan ohi da, baina hizkuntzaz gaineko joerak ere badaudela kontuan hartu behar da; hizkuntza, gizakiok egiten dugunez, gizakion joeren arabera ere bada. Gizakion joera horien artean sartzen da gauza berbera modu desberdinetan ahoskatzeko erabaki kontziente nahiz ez-kontziente hori.

Artikuluaz azaldu diren adibide zehatzetara jaitsiz, zuhaitz genealogikoaren kasuan, *Luxanbio* agertu da aurrena (1545ean Aranon), eta *Lujanbio* eta *Lusanbio* geroago (1641ean Hernanin, eta 1699an Aranon eta Donostian). *Dokuklik*-en bilatuta, adibide gehiago topatu dira: *Luganbio* (eta *Luganbio*) agertu da 1644tik aurrera, Hernanin aurrenekoa (bederatzi adibideetatik gehienak Hernanin eta bana Donostia, Busturia, Bermeo eta Sopuertan). Beste bederatzi *Lucanbio* azaldu dira 1673tik aurrera Hernani eta inguruetan (Donostian batez ere, eta Tolosan, Errenterian, Irunen eta Lekeitioan adibide bana). Erroari begira jarri gara gero, *Luxan*, *Lujan*, *Lucan*, *Lusan*, *Luzan* eta *Luxa*, *Luja*, *Luca*, *Luga*, *Lusa*, *Luza*, *Lucha* adibideak aurkitu. *Lesanbio*, *Lexanbio*, *Lejanbio* abizenek gain, *Lexan* / *Lejan* / *Lecan* / *Legan* / *Lezan* / *Lean* abizenak topatu dira.

Interesgarriak dira beste ikertzaileek horrelako bilakaeren gainean emandako azalpenak eta horiek aldaera hauekin izan ditzaketen loturak ikustea. *Lujanbio/Lucanbio* abizenaren hots belarrarekin batera, bazegoen baita txistukaria ere *Lusanbio/Luxanbio* adibideetan. Adibide horiek elkarri lotuta daude, bai grafiaz eta baita garai eta geografian bidez ere. Eta, azken batean, adierazten saiatu naiz badagoela continuum eta lotura bat, hemen agertutako adibide guztien artean ez bada, bai, bederen, *Luxanbio*, *Lusanbio*, *Luganbio*, *Lucanbio* eta *Lujanbio*ren artean.

Erreferentziak

- Allen, Dana Lynne. 2002. *The history of the sibilants of peninsular Spanish from the eleventh to the sixteenth centuries*. Londres: Queens Mary, University of London-eko doktorego-tesia. <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/1401> (2023/09/01).
- Gran Enciclopedia de Navarra. *Luxa*. http://www.enciclopedianavarra.com/?page_id=13542 (2022/09/01).
- Gran Enciclopedia de Navarra. *Pedro Arnaldo de Luxa*. http://www.enciclopedianavarra.com/?page_id=16437 (2022/09/01).
- González Ollé, Fernando. *La Real Academia Española en su primer siglo*. Madril: Arco Libros.
- Lapesa, Rafael. 1981. *Historia de la lengua española*. Madril: Gredos.
- Luján Álvarez, Emilio. 2018. *El origen gascón de Lope Garcés de Estella y de los Lujanes de Aragón*. Madril: Editorial La Rana.
- Manterola, Julen. 2023. *Luxa* (txioa) (2023/03/21). *Etimologiak Sarean* (@etimotxioak). <https://twitter.com/etimotxioak/status/1638132866688208896> (2024/01/03).
- Manterola, Julen & José Ignacio Hualde. 2021. Old Basque had */ɣ/, not /h/. Medieval data, implications for reconstruction and Basque-Romance contact effects. *Journal of Historical Linguistics* 11(3). 421-456. <https://doi.org/10.1075/jhl.19041.man>.
- Méndez-Núñez, Eva. 2016. A diachronic approach to the old Spanish sibilant merger and its impact on Trans-Atlantic Spanish merger and its impact on Trans-Atlantic Spanish (Part I). *Revista de Estudios Hispánicos (U. Puerto Rico)* 3(2). 59-98.
- Mitxelena, Luis. 1973. *Apellidos Vascos*. 3. argit. Donostia: Txertoa (Berrargit. OC 9, 1-235).

- Mitxelena, Koldo. 1977. *Fonética Histórica Vasca*. 2. argit. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia. (1. argit., 1961). <https://addi.ehu.es/handle/10810/53061>.
- Mitxelena, Koldo. 2011. *Obras completas (ASJUren Gehigarriak 54-68)*, 15 lib. Donostia & Gasteiz: «Julio Urkixo» Euskal Filologi Mintegia, Gipuzkoako Foru Aldundia & UPV/EHU (Joseba A. Lakarra & Iñigo Ruiz Arzalluzen argit.).
- Real Academia Española. 1726-1739. *Diccionario de Autoridades*. Madril: RAE.
- Salaberri, Patxi. 2004. *Nafarroa Behereko herrien izenak. Lekukotasunak eta etimologia*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Salaberri, Patxi. 2015. *Arabal/Álava. Los nombres de nuestros pueblos*. Bilbo: Euskaltzaindia.